

Presència catalana a la XXI Feria del Libro de Antropología e Historia de Mèxic

Anna Maria Guilamany Gavalda

Universitat Autònoma de Barcelona

Periodista i coordinadora tècnica de la FLAH

Sumari

Acte d'inauguració	Homenatge a Pere Bosch i Gimpera
Pavelló català	Taller d'intercanvi d'experiències
Col·loquis	Homenatge a M. Dolors Genovès i a Josep M. Forn
L'exili català a Mèxic	Cicle de cinema i documental
Exposicions	
Presentacions editorials	

Aquest setembre, Mèxic ha acollit Catalunya i la cultura catalana com a convidades d'honor en la seva XXI edició de la Feria del Libro de Antropología e Historia (FLAH). La fira, que s'ha desenvolupat al Museu Nacional d'Antropologia de Ciutat de Mèxic, ha tingut una durada de 10 dies, del 17 al 27 de setembre de 2009, i ha aplegat nombrosos col·loquis, exposicions, així com presentacions editorials, actes d'homenatge i projeccions documentals i filmogràfiques. Després de Colòmbia, Argentina, Espanya, etc., la invitació a Catalunya ha estat la primera que s'ha fet a una cultura no estatal.

Acte d'inauguració

L'acte d'inauguració de la fira, que es va dur a terme a l'auditori Jaime Torres Bodet del museu, va ser presidit per l'ambaixador i director general actual de l'Instituto Nacional de Antropología e Historia (INAH), Alfonso de María y Campos, i pels diferents representants de les diferents institucions catalanes organitzadores i col·laboradores d'aquesta edició de la fira: Diana Magaloni, directora del Museu Nacional d'Antropologia; Josep Bargalló, director de l'Institut Ramon Llull (IRL); Bonaventura Bassegoda, vicerector de Transferència Social i Cultural de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB); Agustí Alcoberro, director del Museu d'Història de Catalunya (MHC), i Salvador Alegret, vicepresident de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). L'acte es va iniciar amb unes paraules per part de l'investigador de l'INAH i coordinador

acadèmic de l'edició d'enguany de la fira, José M. Murià, que va donar la benvinguda «fraternal» a la comunitat científica i acadèmica catalana com a convidada d'honor a la XXI FLAH, i va confirmar que es tractava d'una «oportunitat excel·lent» perquè catalans i mexicans treballassin conjuntament aquells dies, s'enriquessin els uns als altres, i així s'establissin nous mecanismes per donar continuïtat i més consistència al treball conjunt entre totes dues societats. Murià també va voler fer palès, durant l'acte d'inauguració, que la fira d'enguany tenia «un cert sentit d'homenatge i reconeixement a la cultura catalana, pel seu gran mèrit d'haver sobreviscut a una dictadura genocida que va fer tot el possible per exterminar-la». «A Mèxic també tenim llengües i cultures en perill de perdre's. D'aquí la importància de prendre exemple d'aquesta cultura que avui dia gaudeix d'una bona salut». El vicerector de Transferència Social i Cultural de la UAB, Bonaventura Bassegoda, va donar les gràcies a l'INAH per proposar la cultura catalana com a convidada, i també per encarregar a la UAB l'organització de l'esdeveniment. «Han vingut a la fira els professionals més selectes de l'antropologia, la història, l'arqueologia, la lingüística i, fins i tot, la música», va explicar Bassegoda. El director de l'IRL, Josep Bargalló va fer memòria que precisament aquells dies s'estava celebrant a Barcelona la Setmana Mexicana, i va destacar la llarga relació entre Mèxic i la cultura catalana durant l'últim segle, que va aconseguir un dels seus punts més alts durant l'exili espanyol. «Mèxic és la nostra porta oberta a Amèrica i esperem que Catalunya també sigui la porta d'entrada de Mèxic a Europa». L'ambaixador i director actual de l'INAH, Alfonso de María y Campos, va posar de relleu que, amb aquesta edició de la fira, s'estava fent un «just reconeixement» al paper que havia tingut Catalunya a Mèxic, «tant en la formació i consolidació de les ciències socials, entre moltes altres àrees, com en la indústria del llibre».

Pavelló català

La presència catalana a la fira va ser marcada per l'establiment de diversos estands individuals al pati central del Museu Nacional d'Antropologia, on institucions catalanes com ara la UAB, la Universitat de Barcelona (UB), les editorials Base i Milenio i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC), van voler-hi ser presents. Aquests estands van servir de punt de referència per a tots els visitants que volien saber-ne més de Catalunya i de la cultura catalana, i va ser des d'on es va donar informació i es van vendre llibres.

Es va preparar expressament l'edició dels punts de llibre amb la imatge de les columnes de la UAB i del llibre infantil *La petita llavor*, publicat per ING Edicions i amb el suport de l'IRL i la UAB.

Col·loquis

El primer col·loqui que es va celebrar va ser el *II Encuentro de Lenguas en Peligro*, on van participar especialistes en llengües en perill i minoritàries. El director de l'IRL i filòleg, Josep Bargalló, va fer un repàs de l'estat actual de la llengua cata-

lana. Bargalló es va autodefinir com a optimista en relació amb la situació actual del català i es va plantejar si el català realment es tractava d'una llengua minoritària, atès que la parlen uns vuit milions de persones i es tracta de la novena llengua de la Unió Europea. També va explicar que actualment, a Catalunya, no hi ha catalans monolingües i que, per tant, en aquest sentit, «la societat catalana és una societat moderna, ja que el futur immediat d'Europa és que no hi hagi monolingües». «Som l'única llengua amb domini lingüístic propi, el cat, i som la llengua número vint-i-sis en nombre de pàgines a Internet. Així doncs, em nego a acceptar que el català sigui una llengua minoritària». No obstant això, Bargalló també va subratllar que el català no té un futur fàcil, de la mateixa manera que no el tenen les llengües que no formen part del 4% de les més parlades. Montserrat Cortés, professora de la UB i membre del Grup d'Estudis de Llengües Amençades (GELA), va fer una exposició en el marc de la visió de les llengües minoritàries com un patrimoni lingüístic. «En aquests deu anys, la població a Catalunya ha augmentat en un 25% per la immigració, la qual cosa ha fet que actualment tinguem una diversitat multilingüe i que a Catalunya es parlin unes 263 llengües aproximadament, com passa en ciutats com ara Londres, París, etc.». També va voler ressaltar que calia evitar fal·làcies com ara que una llengua és més important que una altra perquè té més parlants: «Substituir una llengua és eliminar coneixement, és voler ser ignorant», «Les llengües són eines, i parlar moltes llengües fa que la persona vegi la realitat des de diferents angles: elimina prejudicis i amplia el coneixement». Juan Carlos Rubio, professor de la UAB, va manifestar que, actualment, «el català ha observat un nou període d'esplendor, amb fets com ara la seva introducció al sistema educatiu o als mitjans de comunicació. El català té una situació més favorable que fa quaranta anys, la qual cosa no vol dir que no necessiti suport», «A Catalunya, el català és la llengua més útil, fins i tot més que l'anglès, perquè és la que s'utilitza per trobar feina».

Per al *V Col·loqui d'africanies*, hi va haver la presència de Ferran Iniesta, professor de la UB, que va fer una síntesi dels tres períodes històrics més representatius de les relacions entre les dues civilitzacions: la catalana i l'africana. Iniesta va parlar de la relació antiga dominada per l'obsessió de l'or, de l'època de les plantacions civilitzadores d'esclaus i, finalment, del moment actual d'aquesta relació. «Avui dia, des de Catalunya, segueix havent-hi un fort prejudici cap als africans, ja que encara es té la imatge dels esclaus o dels que volen creuar l'estret de Gibraltar. Però en cap cas es pensa en els africans universitaris. Encara hi ha la tendència a dir: «el pobre negre». Antoni Castel, professor de la UAB, va fer una panoràmica de l'evolució de la immigració africana a Catalunya en els últims anys i en l'actualitat: «Catalunya no seria la mateixa sense els immigrants, sobretot pel que fa a l'aportació de les seves identitats», «Els africans estan molt acostumats a viure en convivència amb altres llengües i, en aquest cas, no els suposa cap problema haver de conviure i aprendre el català. Són molt flexibles». També Gustau Nerín, investigador del Centre d'Estudis Africans, va fer una exposició sobre l'antiga colònia espanyola de Guinea Equatorial, la seva història i les seves relacions actuals amb Espanya i occident. Finalment, Jordi Tresserras, professor de la UB, va presentar el pro-

jecte de la Xarxa de Municipis Indians i va explicar els objectius i les noves estratègies de la Ruta de l'Esclau de la UNESCO.

El col·loqui *Catalunya a Mèxic* va ser l'únic format íntegrament per ponents catalans. Josep M. Terricabras, catedràtic de la Universitat de Girona (UdG), va ser el moderador de la taula, i la conferència inaugural va anar a càrrec d'Agustí Alcoberro, que va parlar sobre el concepte de la memòria històrica, entesa com a protagonisme del relat individual, com l'exigència del reconeixement de les víctimes i com el debat sobre la política de la memòria. «La memòria i la història s'interrelacionen i, en molts sentits, poden anar juntes», va dir Alcoberro, que també va remarcar que «si la memòria és per definició subjectivitat, la història difícilment podrà arribar a la plena objectivitat». Alcoberro també va afirmar que, avui dia, hi ha una demanda històrica arreu del món i en tots els àmbits: «La història abans no interessava i avui interessa moltíssim». Flocel Sabaté, catedràtic de la Universitat de Lleida (UdL), va fer una exposició sobre l'encaix ideològic entre l'Europa medieval i l'Amèrica moderna: «Com a historiador, voldria aportar algunes perspectives i novetats de la investigació al voltant dels moments vitals de l'encontre entre Europa i Amèrica, Espanya i Mèxic, i catalans i asteques». Sebastià Serra, catedràtic de la Universitat de les Illes Balears (UIB), va fer una exposició sobre les relacions migratòries entre Balears i Mèxic. Es va centrar en les migracions del segle XVIII, en l'emigració socioeconòmica contemporània dels segles XIX i XX fins la Guerra Civil, en l'exili republicà, en l'activitat turística actual a Mèxic amb empreses originàries de Balears i, finalment, en els mexicans d'avui dia a Balears. Josep M. Figueres, professor de la UAB i assessor acadèmic de la FLAH, va parlar de la presència de Mèxic en la Guerra Civil a Catalunya a través del periodisme escrit, dels actes públics, de diversos textos i de les imatges i fotografies de l'època. «La presència de Mèxic durant la Guerra Civil en la Catalunya revolucionària no és només la vegada que aquest país té més reconeixement internacional en la seva història, sinó també un exemple de solidaritat i fraternitat molt lloable». Narcís Garolera, professor de la Universitat Pompeu Fabra (UPF), va fer una exposició sobre alguns escriptors catalans a Mèxic: Carner, Calders i Artís. «En contrast amb Josep Pla, que sosté que *el català és un animal que s'enyora*, tots tres escriptors van aprovar la llei de l'exili des de la identificació amb Mèxic, des del corrent simpàtic que relacionava de forma especular la identitat catalana perseguida pel franquisme amb la identitat mexicana, especialment amb la indígena», va explicar Garolera en el seu discurs. Joan Solà, catedràtic de filologia catalana de la UB, va parlar també d'autors com Calders o Artís, en aquest cas, per explicar la influència de Mèxic en l'obra d'aquests escriptors. Solà va disposar de diversos exemples de tots dos autors on es veia com el mexicà influïa en les seves obres: «Calders integra el context mexicà dins del seu discurs, però els seus textos sempre estan escrits en català sense excepcions. Artís, en canvi, integra moltes paraules o frases en mexicà quan el context ho requereix, i ho fa amb molta gràcia». Josep Bargalló va tancar la jornada amb les paraules següents: «Voldria destacar la importància reconeguda dels professors, tant de Catalunya com de Balears, no només per la

seva docència i les obres publicades, sinó també pels càrrecs que ostenten», «Un fet important de totes les intervencions és que totes han aportat elements nous que demanen que siguin línies d'investigació i que aquestes aviat puguin donar més resultats». El col·loqui *Catalunya a Mèxic* serà publicat properament en forma de llibre amb totes les ponències.

Un dels grans col·loquis que es va dur a terme dins de la fira va ser el *XIV Simposio Román Piña Chan*, que va tenir una durada de tres dies i que es va celebrar a l'auditori Jaime Torres Bodet, del Museu Nacional d'Antropologia. La inauguració va anar a càrrec d'Isabel Rodà, catedràtica de la UAB i directora de l'ICAC, que va expressar la seva «gran satisfacció i orgull» de poder inaugurar aquell simposi dedicat a l'arqueologia. «Hem intentat que l'arqueologia catalana estigués representada per professors, investigadors i observadors de museus, universitats i diverses institucions del Principat per cobrir el gran ventall de possibilitats que ens ofereix avui dia l'arqueologia», va subratllar Rodà. «N'hem d'aprendre molt de l'arqueologia mexicana. A Catalunya, només ara s'estan apropant arqueologia i antropologia, perquè sempre han anat excessivament separades, en canvi, per exemple, a Mèxic, aquestes disciplines sempre han anat molt més unides». També hi va participar Ferran Puig, director del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona, dins de la taula d'arqueologia urbana i patrimoni. Puig va fer una exposició sobre la investigació arqueològica catalana en mitjans urbans i es va centrar en el patrimoni arqueològic de la Ciutat Comtal: «Tot i que Barcelona és coneguda més pel futbol o pels jocs olímpics, el patrimoni arqueològic de la ciutat és de primera magnitud». Un altre dels ponents en aquest col·loqui, dins de la taula d'arqueologia subaquàtica, va ser Xavier Nieto, professor de la UB i director del Centre d'Arqueologia Subaquàtica de Catalunya del Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC), que va fer una exposició sobre la gestió del patrimoni cultural subaquàtic a Catalunya. «L'arqueologia subaquàtica és una especialitat arqueològica molt jove que no té més de cinquanta anys. Requereix tècnics especialistes disposats a reciclar-se continuament, ja que, en ser una disciplina nova, està en un procés constant de canvi i renovació», va explicar Nieto. «Seria una temeritat fer arqueologia subaquàtica i no disposar dels recursos necessaris per conservar les troballes. Al cap de cinc minuts d'haver extret el material de l'aigua, comença un procés de deteriorament que s'ha d'aturar immediatament», «La divulgació genera protecció, però no sempre tothom actua de bona fe. Així doncs, tenim una col·laboració estreta amb les forces de seguretat». La part catalana en la taula prehistòrica va ser representada per Joan Sanmartí, catedràtic de la UB, que va parlar de la protecció i la difusió del patrimoni, i es va centrar en la museïtzació del jaciment ibèric de Calafell. El col·loqui es va tancar amb una taula dedicada a l'antropologia i l'arqueologia forense, que va ser representada per Assumpció Malgosa, professora de la UAB. Malgosa va fer una exposició sobre l'antropologia forense i la història centrada en el període que va des del príncep de Viana fins a la Guerra Civil espanyola.

L'últim dels grans col·loquis que va tenir lloc dins la XXI FLAH va ser el *V Fòrum Internacional de Música Tradicional*. En el fòrum, que va tenir una

durada de tres dies, hi va participat Francesc Tomàs Aymerich, músic professional i etnomusicòleg nascut a Mèxic i resident a Catalunya, que va fer una conferència magistral sota el títol *Instruments per armar identitats. Panorama actual de les músiques d'arrel en els Països Catalans*. «A Catalunya, la música es viu molt: cant, dansa i música instrumental que omplen la vida quotidiana catalana, els rituals i la festa», va dir Aymerich, que, alhora, va oferir al públic de la fira un petit concert de cançons populars catalanes al pati central del Museu Nacional d'Antropologia. Al Fòrum, també hi va participar Jaume Ayats, professor de la UAB, amb una conferència magistral sobre el panorama actual de la música tradicional catalana, i Francesc Vallcaneras, professor del Conservatori Superior de Música i Dansa de les Illes Balears, que, seguint la mateixa línia que Ayats, va fer una exposició sobre el panorama actual de la música tradicional a les Illes Balears.

L'exili català a Mèxic

Dels set col·loquis i taules rodones que es van celebrar al llarg dels deu dies de fira, n'hi va haver una de dedicada a l'exili català a Mèxic. L'acte va ser presentat per Rodolfo Palma, director de divulgació de l'INAH, que va destacar que aquella era una «trobada de solidaritat, de fraternitat i d'amistat». La taula rodona la va iniciar José M. Murià amb la lectura d'un treball preparat per a aquest esdeveniment titulat *Consideracions i contrarietats de l'exili català a Mèxic*. «Cada cop sembla que se li treu més intensitat, interès i color al reconeixement de la solidaritat mexicana amb la República espanyola i els seus ciutadans que van poder trobar refugi a Mèxic», va dir. Murià va voler deixar clar que Jordi Pujol, expresident de la Generalitat de Catalunya, durant el seu període de govern, no va tenir cap «gest de respecte ni de gratitud» pel que fa al «deute de Catalunya amb Mèxic». «Si a la Península ibèrica, tret de grups determinats, s'ha manifestat poc interès per conèixer, entendre i mantenir el record del que aquí va succeir, el cert és que des de Mèxic tampoc no s'han preocupat d'una manera consistent i coordinada per lluitar a fi de deixar constància del que els seus avantpassats van fer». Salomó Marquès, catedràtic de la UdG, també hi va participar i es va centrar en l'exili en el sector de l'educació. «Més de 500 mestres republicans de primària se'n van anar a l'exili, la qual cosa representa un 11% del total dels mestres que hi havia a Catalunya», va explicar Marquès. «Els mestres que es van exiliar a Mèxic i van continuar fent classes, hi van incorporar el model de l'escola republicana: es tractava d'una escola laica, tolerant, coeducativa i plena de civisme, que utilitzava metodologies actives amb l'objectiu d'ensenyar a pensar i no a emmagatzemar». També van participar en l'acte Alba González Jácome, professora de la Universidad Iberoamericana; Dolores Pla, investigadora de l'INAH, i Montserrat Galí, professora de la Universidad Autónoma de Puebla. Finalment, Josep Bargalló va dir unes paraules: «Últimament s'ha començat a reconèixer, d'una banda, que Mèxic va ser la capital de la literatura catalana i de l'edició en català durant algunes dècades i, de l'altra, que la segona geografia de la literatura catalana és

Mèxic. Per exemple, hi ha més literatura catalana sobre Mèxic que sobre Andalusia, Madrid, Aragó, Galícia o el País Basc». Bargalló va concloure l'acte dient: «En nom de l'actual Govern de Catalunya, he de reiterar el compromís amb l'exili mexicà, que s'ha demostrat que és patent i únic [...] Tot el poble català, no només la classe intel·lectual, sap i reconeix tot allò que el poble mexicà, amb el president Cárdenas al capdavant, va fer pels republicans catalans que es van exiliar a Mèxic».

Exposicions

La gran exposició marc de la XXI Feria del Libro de Antropología e Historia de México va ser la dels *1.000 libros catalanes*. Dins d'aquest gran títol, es van presentar dues exposicions més petites: *El Institut d'Estudis Catalans a través de sus publicaciones* i *Bibliografía catalana académica reciente de antropología, arqueología e historia*.

El Institut d'Estudis Catalans a través de sus publicaciones és l'exposició mitjançant la qual l'IEC va voler mostrar, exposant els seus llibres, l'activitat que aquesta institució ha dut a terme com a acadèmia nacional catalana de les ciències i les lletres. La presentació de l'exposició va anar a càrrec del vicepresident de l'IEC, Salvador Alegret, que va afirmar que «la producció editorial de la institució és molt diversa, com no podria ser d'una altra manera. De fet, l'exposició s'ha plantejat de forma molt simple, com un recorregut per veure aquesta diversitat de continguts, tot i que, evidentment, el fil conductor és la llengua catalana». L'exposició estava dividida en diverses seccions segons les etapes històriques viscudes per l'IEC: «1907-1922: l'etapa fundacional»; «1923-1939: Sota la dictadura de Primo de Rivera. El període republicà i l'impacte de la Guerra Civil»; «1940-1974: Sota la dictadura de Franco. En clandestinitat tolerada i, a partir de 1975, el retorn a la normalitat». Salvador Alegret va remarcar que: «Dels 100 anys d'existència de l'IEC, la meitat del seu temps, cinquanta anys, ha estat en situació de repressió cultural i política, i en clandestinitat o en clandestinitat tolerada».

La *Bibliografía catalana académica reciente de antropología, arqueología e historia* va ser una mostra de la recent bibliografia catalana en l'àmbit de les ciències socials, produïda per universitats, institucions governamentals i editorials privades. La inauguració va anar a càrrec de Josep M. Figueres, comissari de l'exposició, que va iniciar el seu discurs dient que «aquesta és una exposició singular que va molt més enllà dels continguts acadèmics i que pretén mostrar la passió del poble català pels llibres». L'exposició estava formada per 1.000 llibres procedents de sis universitats (Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat de Barcelona, Universitat de les Illes Balears, Universitat Ramon Llull, Universitat de València i Universitat de Vic), d'editorials privades (Base, Arola i Cossetània) i d'institucions privades i governamentals (Museu d'Història de Catalunya, Institut d'Estudis Catalans, Institut Català d'Arqueologia Clàssica, Fòrum Auriga, Institut d'Estudis Ilerdenses, Museu d'Història de Tarragona, Museu de Badalona, Museu de Granollers, Museu d'Història de la

Ciutat de Barcelona, Museu Nacional d'Arqueologia de Tarragona i Servei de Patrimoni de la Generalitat de Catalunya).

El director del MHC, Agustí Alcoberro, va presentar les dues exposicions que havia portat el mateix museu. *Catalunya en guerra i en postguerra. Fotografies de Josep M. Pérez Molinos* era una mostra dels retrats que aquest fotògraf, amb només quinze anys d'edat, va prendre durant l'època de la Guerra Civil espanyola i principis del franquisme. Amb l'ocupació franquista de la capital catalana, el fotògraf va ser denunciat i depurat, i les imatges de Pérez Molinos van ser requisades. Aquestes fotografies van poder ser recuperades gràcies a uns negatius que el fotògraf havia amagat al seu domicili familiar i que no van ser redescoberts fins després de la seva mort, l'any 2004.

L'altra exposició que va portar el Museu d'Història de Catalunya va ser *República! Cartells i cartellistes (1931-1939)*. Una exposició de rètols de caire polític representatius del període que incloïa la Segona República i la Guerra Civil. Es tractava d'un testimoni de la intensa activitat política i social, així com dels nous corrents artístics de la dècada de 1930.

Jordi Cortadella, professor de la UAB, va presentar l'exposició dedicada a Pere Bosch i Gimpera, en el marc de l'homenatge que se li feia en aquesta fira a la seva persona: *Pedro Bosch Gimpera en la memoria histórica de Cataluña y México*. «L'exposició té dues parts diferenciades: l'etapa catalana de Bosch i Gimpera i l'etapa mexicana. És interessant detenir-se a comparar les fotografies i veure Bosch i Gimpera en la seva etapa més jove i després en la seva etapa més madura», va dir Cortadella en relació amb l'exposició. «Encara que la seva vida va estar partida entre Europa i Amèrica, sempre es va mantenir fidel als seus principis, a les seves idees i a la seva forma de ser», va explicar.

Les dues exposicions finals foren *Europa en Carteles*, del CEDOC de la UAB, que es va exhibir al pati central del museu, i l'*Art català en 100 cartells*, aportada per l'Associació Conèixer Catalunya, una antologia de l'art català des del seu inici fins l'actualitat a través de cent reproduccions artístiques.

Presentacions editorials

A la FLAH d'enguany també hi va haver diversos llibres d'autors tant catalans com mexicans. Un dels que s'hi van presentar va ser *Catalanes en México*, de José M. Murià. La presentació va anar a càrrec de Leonel Durán, director del Museo de las Culturas. També va participar-hi Josep M. Figueres, que va elogiar la trajectòria professional de Murià i el va batejar com «el més mexicà dels catalans i el més català dels mexicans». Figueres va explicar que la publicació *Catalanes en México*, no només es tractava de la reproducció d'uns fets, l'exili català a Mèxic, sinó que, a més, aquest tenia un valor afegit, el de l'exigència. «Murià fa una elaboració en profunditat, un treball de síntesi que va molt més enllà dels records i que pretén raonar els fets i penetrar en les raons. Francesc Roca, professor de la UB, va centrar el seu discurs en Mèxic com a país d'acollida dels exiliats durant la Guerra Civil: «Mèxic és un país tan atractiu, que fa que els catalans que hi arriben oblidin els seus orígens i la seva història».

Josep Bargalló va voler subratllar l'aspecte humà que es destaca en la figura de Murià: «Si una cosa té en Murià és la força de l'entusiasme que es desprèn de totes les seves activitats i que és capaç d'involucrar-nos a molts en coses que mai no havíem pensat que arribaríem a fer. És amb el seu entusiasme que aconseguix que es facin veritables bogeries. Per exemple, és una bogeria que el govern de Jalisco hagi editat un llibre en català. De fet, no és normal que els governs que no són de parla catalana editin llibres en aquesta llengua. El Govern espanyol no ho faria mai, i el francès, tampoc». Bargalló va tancar la seva intervenció destacant que «Murià, malgrat ser mexicà i no pas català, exerceix la catalanitat». Finalment, José M. Murià va tancar l'acte explicant que aquest llibre s'havia anat «inflant a poc a poc, com un globus», però que en cap cas havia volgut ser un directori de tots els noms dels catalans exiliats a Mèxic, sinó «una anàlisi exhaustiva dels fets i les raons que van portar a aquest fenomen».

Una altra de les presentacions editorials va ser la del llibre *Miscel·lània personal*, de Pere Bosch i Gimpera. L'acte va anar a càrrec de Jordi Cortadella, compilador del llibre. Cortadella va explicar que els cinc articles que conformaven aquesta miscel·lània personal s'havien escollit de forma «molt exhaustiva», amb el propòsit de «donar a conèixer algunes facetes més íntimes i ben poc conegudes de la seva persona». «En relació amb la seva personalitat, es pot dir que Bosch i Gimpera no era gaire modest. Com es pot entreveure en el primer capítol d'aquesta compilació, ell era molt conscient del que havia fet i aconseguit. Es pot dir que a Bosch i Gimpera li agradava molt contemplar-se al mirall i sentir-se satisfet d'ell mateix».

El tercer dels llibres que va ser editat i presentat en el marc de la XXI FLAH va ser *Veus de l'exili*, escrit per Josep Maria Figueres, professor de la Universitat Autònoma de Barcelona i basat en el programa radiofònic *Veus de l'exili*, que es va emetre per *Catalunya Ràdio* al llarg de l'any 2006. Margarita Carbó, professora de la Universitat Nacional Autònoma de Mèxic (UNAM) i moderadora de l'esdeveniment, va voler donar les gràcies a Figueres «per aquesta aportació tan valuosa a la recuperació de la memòria històrica». Ascensión Hernández Treviño, membre de l'Institut d'Investigacions Filològiques de la UNAM, va descriure aquesta recopilació de vint entrevistes com «un valuós testimoni de l'exili català a Mèxic». També Agustí Alcoberro va participar en aquest acte afirmant que «el llibre de Figueres és un magnífic exemple de bones pràctiques i de com s'ha de treballar. És una obra d'autor molt personal: Figueres construeix, escull les entrevistes, les desenvolupa i acaba donant un segell personal a l'obra. Amb aquesta obra, Figueres ha aconseguit definir un fragment molt important de la memòria històrica catalana, mexicana i de la lluita contra el franquisme».

Una activitat que es va dur a terme en aquesta edició de la fira va ser la sessió a l'entorn del llibre *Etnologia de la Península Ibèrica*, de Pere Bosch i Gimpera. L'acte va anar a càrrec de Jordi Cortadella: «El llibre que avui presento, és més un llibre de prehistòria que d'etnologia». L'*Etnologia de la Península Ibèrica*, escrita per Bosch i Gimpera, es va publicar l'any 1932, i Jordi Cortadella en

va fer la reedició amb un pròleg de 200 pàgines l'any 2003: «Vaig voler fer una bona obra i, per fer-la, vaig voler evitar seguir l'esquema bàsic dels pròlegs», va explicar Cortadella. «Per escriure el pròleg, em vaig basar en l'esquema de composició de l'historiador i militar d'Atenes, Tucídides, quan narra la història de la Guerra del Peloponès. Primer vaig voler explicar les conseqüències del llibre; després, la causa directa; més tard, la causa profunda; després, la causa real, i, finalment, els esdeveniments».

Homenatge a Pere Bosch i Gimpera

Un dels esdeveniments clau d'aquesta presència catalana a la FLAH d'enguany va ser l'homenatge a Pere Bosch i Gimpera amb dues taules rodones i una exposició dedicada a la seva persona.

En la primera de les taules, hi va participar Josep M. Fullola, professor de la UB, que va fer una exposició de la trajectòria acadèmica de Bosch i Gimpera a la Universitat de Barcelona: «És difícil parlar de la vida acadèmica de Bosch i Gimpera i deixar de banda altres àmbits on també hi va participar de forma intensa. L'obra de Bosch i Gimpera és global, polièdrica, política, acadèmica, etc.», va explicar Fullola. Va ser Ambrosio Velasco, professor de la UNAM, qui va seguir la mateixa línia que Fullola i va explicar la vida acadèmica de Bosch i Gimpera un cop va arribar a la UNAM. Va moderar aquesta taula Raúl Moreno, professor del Centre d'Estudis Filosòfics, Polítics i Socials Vicente Lombardo Toledano. «L'objectiu d'aquesta reunió, presidida pel sentiment de fraternitat i solidaritat, és retre un homenatge a Bosch i Gimpera i produir un encontre entre les dues universitats que van formar part de la vida de l'arqueòleg», va dir Moreno.

La segona taula rodona va estar moderada per Leonel Durán. Hi va participar Noemí Castillo, investigadora de l'INAH, que va explicar les seves memòries com a alumna de Bosch i Gimpera: «Era un professor pacient que no li importava repetir un tema si no s'havia entès. Jo vaig tenir l'oportunitat de compartir nombroses anècdotes amb ell. Sempre l'anomenàvem Don Pedro, no com una falta de respecte, sinó per l'estima que li teníem». També hi va participar Antonia Pi-Suñer, professora de la UNAM, que va explicar la relació d'amistat que unia la seva família amb la de Bosch i Gimpera. També Mari Carmen Serra Puche, professora de la UNAM, va ser present en l'homenatge: «Per mi, Bosch i Gimpera segueix sent un exemple intel·lectual i de forma de vida». Isabel Rodà també va dir unes paraules en aquesta taula d'homenatge: «A Catalunya realment sentim Bosch i Gimpera com el fundador de l'Escola Catalana d'Arqueologia». També va convidar el públic a reflexionar sobre l'estat actual del Museu d'Arqueologia de Catalunya: «Avui dia s'ha convertit en un museu poc vital que corre el perill de tancar-se. Necessita una altra energia i una altra manera de veure les coses. En definitiva, necessita un altre Bosch i Gimpera». Jordi Cortadella va fer l'última de les intervencions: «La vida intel·lectual i personal de Bosch i Gimpera no va ser gens fàcil. Va ser un jove intel·lectual, apassionat i impetuós, seguidor del Noucentisme, però va veure que el poder el podria aconseguir més fàcilment a la universitat, i això no va agra-

dar als seus companys, que ho van sentir com una traïció». «Bosch Gimpera era molt bona persona, però també era molt tossut», va explicar Cortadella.

Taller d'intercanvi d'experiències

Dins del marc de la XXI FLAH, també es va convidar a participar en un taller d'intercanvi d'experiències al Museu d'Història de Catalunya, on es van realitzar propostes educatives capdavanteres utilitzades com a mitjanceres entre el patrimoni i els visitants. L'exposició va anar a càrrec de Griselda Aixelà, coordinadora pedagògica del MHC, que va parlar de les quatre línies de treball que du a terme el museu i dels projectes més importants realitzats en cadascuna d'aquestes línies. A banda d'això, per propiciar la col·laboració i l'intercanvi, tres museus de l'INAH també van mostrar els diferents projectes que havien realitzat i la seva experiència concreta, tenint en compte les característiques i el tipus de patrimoni que es resguarda en els seus recintes.

Homenatge a M. Dolors Genovès i a Josep M. Forn

Un dels actes més esperats d'aquesta presència catalana a la FLAH va ser l'homenatge a dues de les figures més rellevants del món audiovisual a Catalunya en els últims anys: la documentalista catalana M. Dolors Genovès (TVC) i el cineasta català Josep M. Forn (Films de l'Orient). L'acte d'homenatge es va iniciar amb la projecció d'uns quants minuts del documental de Genovès *Topografia de la Memòria* (TV3, 2008), i dels films de Forn, *La piel quemada* (1967), *Companys, procés a Catalunya* (1979) i *El coronel Macià* (2006).

L'acte de reconeixement va estar encapçalat pel director de la FLAH, Benito Taibo, que va destacar que Catalunya era un paradís cultural i acadèmic, i va subratllar que era tot un orgull i un privilegi per a l'organització de la fira haver pogut retre un homenatge de reconeixement a la labor de persones com Forn o Genovès. «Sense el documental, no hi hauria història. En aquest sentit, M. Dolors Genovès serà la culpable dels records de l'avenir», va afirmar Taibo en relació amb la tasca de la documentalista catalana. «Josep M. Forn és la institució de la cultura catalana en ella mateixa», va dir Taibo amb relació al cineasta català, a qui va donar les gràcies pel seu cinema i per aquesta «visió madura i intel·ligent, i aquesta forma de tocar al l'ésser humà amb una petita història». Hugo Villas, director de l'Instituto Mexicano de Cinematografía, també va dir unes paraules als dos homenatjats. Finalment, Josep Bargalló va voler subratllar que aquest era un homenatge i un acte de reconeixement «necessari» i que, de fet, «ja s'hauria d'haver fet molt abans a Catalunya».

Els dos homenatjats, Genovès i Forn, van concloure l'acte amb unes paraules. «Els bons documentalistes tenim un objectiu comú: mostrar la realitat de la forma més honesta possible», va explicar Genovès en relació amb la seva professió que fa vint-i-cinc anys que exerceix a TVC i a qui va donar les gràcies per haver pogut fer tots els documentals que ha fet. «TVC té una finestra oberta als documentals mexicans», va acabar dient. D'altra banda, Josep M.

Forn va voler agrair d'una forma molt especial aquest homenatge «especialment perquè ve de Mèxic, ja que jo he sigut un gran amant del cinema mexicà». També va parlar de la seva trajectòria com a cineasta: «He aconseguit tota la meua vida viure del cinema, cosa que a Catalunya és molt difícil i que molt poca gent aconsegueix», va explicar Forn, que va reiterar que, efectivament, «fer cinema en català és especialment difícil» i que va voler estendre el seu homenatge a tots aquells que a Catalunya hi treballen, però que no tenen el reconeixement que es mereixen.

Cicle de cinema i documental

Les produccions més rellevants de M. Dolors Genovès, com ara *Topografia de la memòria* o *Operación Nikolái*, i de Josep M. Forn, com ara *La piel quemada* o *El coronel Macià*, a més de molts altres documentals i films, tant d'origen català com mexicà, es van anar projectant dins del Cicle de Cinema i Documental al llarg de tota la fira. Totes les projeccions van tenir lloc a la Sala d'Orientació del Museu Nacional d'Antropologia. També hi va haver uns altres documentals com ara *Guernica* (TVC), *Franco i Fidel: una relació incòmoda* (TVC), *Empúries* (TVC), *Memòria negra* (TVC), *L'exportació de Castells* (TVC) o *Sant Jordi* (PPC), que es van poder veure al llarg d'aquells deu dies.